

Vemo, da niso v naši galeriji samo dela najvišje umetnostne cene, vemo, da niso zbrana niti vsa najvrednejša, niti vsaj najznačilnejša. Toda, kar je zbranega, je skladno v celoti, je kar edinstvena zbirka brez primere. Saj je vse to naše, zato nenadomestljivo, neprecenljivo.

Srečnejšim narodom sta pripravljali pogoje za razmah oblikujoče umetnosti vladarska milost in darežljivost knezov in imenitnikov. Naši so ustvarjali v najrevnejših razmerah, v pomanjkanju in s težavo, zgolj iz čiste, nesebične žeje po umetnostni lepoti, brez pričakovanja nagrad in priznanja. Slovenska umetnost je čudežna cvetka nadčloveškega idealizma, zrasla sredi trnja in osata. Brez te skoro nerazumljive gorečnosti in požrtvovalnosti bi slovenske upodablajoče umetnosti ne bilo.

Tako je nastala tudi Narodna galerija, rojena iz nepremagljive volje naroda do življenja in popolnoma samó iz njegovih skromnih moči. Prav zato pa je mimo verige drugih kulturnih dokazov nam in svetu predragoceno potrdilo, da smo Slovenci narod, drugim po moči, po čistosti in resnobi duhovne tvornosti enakopraven, in hkrati jamstvo, da naše življenjske sile še ne bodo usahnille, vprav naša

SLOVENSKA NARODNA GALERIJA

NAŠA GLEDALIŠKA PETLETKA

ANTON LAJOVIC

Zopet smo imeli krizo našega Narodnega gledališča, ker je država bistveno znižala svojo dotacijo. Slišali smo nekoliko organiziranih protestov, ne prehudih. A potem zopet — vse tiho je bilo...

Ne dvomimo, da se bo trenutni primanjkljaj kril kakorkoli že; tako bi bila neposredna nevarnost za sedaj ugnana.

Toda, če pogledamo stalno padajočo linijo državnih subvencij, se smemo bati, da sedanja kriza ni bila zadnja, temveč da se utegne ponavljati, a vedno v ostrejši obliki.

Prav je sicer, če ukrenemo vse, kar je potrebno, da se prepreči polom, ki, kakor se zdi, neposredno preti našemu gledališču. Vendar bi se mi zdelo napačno, če bi se vsi skupaj zadovoljili le s trenutnim uspehom in z začasno remeduro. Treba bo misliti, kako najti tisto pot, po kateri bi energično in z rastočo gotovostjo onemogočili nadaljnje krize.

Ko premišljamo o vprašanju ljubljanskega Narodnega gledališča, se ne moremo postaviti na stališče, da bodi jedro in opravičilo njegove eksistence to, da bi bilo golo zabavišče. Če bi imelo biti samo to, tedaj bi bilo upravičeno mnenje, ki ga je nekoč zastopal dr. Šusteršič s svojimi

prijatelji, češ, da ima le mesto kaj koristi od gledališča, ljudstvo na kmetih pa ničesar, zato naj si mesto tudi samo plačuje to svojo zabavo.

Če pa smatramo, da je Narodno gledališče po svojem globokem zvanju predvsem žarišče narodove gledališke kulture, potem bi bilo tako stališče, kakor ga je zastopal dr. Šusteršič, demagoško in obenem materialistično. Materialistično zato, ker tako naziranje ne opaža močnih duhovnih tokov, ki se iz mest kot koncentracijskih točk duhovnega snovanja lijejo čez ves narod in ga duhovno krepijo. Demagoško pa bi bilo, ker bi ustvarjalo zdravemu sožitju protiven razdor in nasprotje med mestom in deželo, dasi so prav na področju duhovnega izživljanja in duhovnih stvaritev interesi dežele in mesta nedvomno solidarni in istovetni.

Zato je v vsakem primeru jasno, da Narodno gledališče, čim opravlja neko kulturno pozitivno nalogo, po pravici reflektira na izdatno podporo vsega slovenskega narodnega ozemlja, slučajno organiziranega v banovino, prav tako pa reflektira na še izdatnejšo državno podporo. Zakaj pomnoževanje in utrjevanje kulturnih dobrin v našem narodu in ojačevanje njegove duhovnosti mora neposredno koristiti moči naše države.

Da pa dosežemo stalno okrepitev institucije našega Narodnega gledališča in da odvrnemo in onemogočimo nadaljnje krize, je treba naloge našega gledališča dogledati na daljšo dobo in za uspešno akcijo ustvariti dalekosežnejši načrt z globoko perspektivo. Zakaj videti je, da se stvari ne bodo izboljšale, če bomo krparili od zadrege do zadrege in se vedno samo za trenotek otepali vseh nastajajočih težav.

Zdi se mi, da mnogoličnih težkoč in vprašanj ni mogoče rešiti, če ne premotrimo Narodnega gledališča kot kulturnega zavoda v njegovi sociološki perspektivi in funkciji.

Zato naj razvijem nekatere misli, ki bi utegnile, kakor se mi zdi, privedi do pozitivnih uspehov, če bi bile skrbno in vestno realizirane.

*

Pri anketi, ki jo je bilo organiziralo Združenje gledaliških igralcev, se je zdelo, da gre predvsem za rešitev nekih denarnih vprašanj, torej za to, da bi gledališče dobilo od države za kritje primanjkljaja še znatnejših zneskov.

Če pa pogledamo zadevo na daljšo perspektivo, se zdi, da finančna vprašanja stopajo v ozadje in da postaja pereča neka čisto druga stran našega javnega življenja.

Naše gledališče v zadnjem času mnogo trpi zaradi tega, ker ima slabo obiskane celó take predstave, ki kažejo visok umetniški nivo, bodisi po

dramatskih delih, bodisi po njih reprodukciji. Ta pojav, kakor vse kaže, ne govori v prilog onim, ki mislijo, da je dobra kvaliteta gledališkega delovanja že jamstvo za sigurno privlačnost gledališča.

Preradi se nagibamo k temu, da gledamo v gledališču nekako trgovsko podjetje. Premnogi „zdravniki“ izven gledaliških vrst svetujejo baje uspešno zdravilo, da naj se gledališče postavi na trgovsko bazo, pa bo gotovo uspevalo; potemtakem ni treba nič drugega, kakor da postaviš na čelo gledališča človeka, ki ima dovolj trgovske spretnosti in iznajdljivosti.

Vsi ti pa prezro, da dobrine, ki jih nudi gledališče, nimajo po svoji družabni pomembnosti nič skupnega z onimi, ki jih v splošnem razpečava trgovec. Blago, ki ga trgovec nudi občinstvu, je v največji meri blago, ki naj zadosti materialnim življenjskim potrebam. Te so dane same po sebi in so take, da morajo biti zadovoljene, če človek hoče ostati živ, pa naj se sicer omeji tudi na skrajno mogočo mero. Za večino trgovskih predmetov je torej odjemalstvo vsaj v neki najmanjši meri absolutno zajamčeno in njegov pritok se seveda potem ravna po najboljši kvaliteti in najugodnejši ceni.

Dobrine pa, ki jih more nuditi gledališče, ne sodijo med one, ki bi zanje bila dana nujna potreba. Široke ljudske plasti nimajo za to stran duhovnega življenja celó prav nobene potrebe, pa tudi širši krogi inteligence je ne kažejo. Zlasti pri nas je interesentov, ki imajo resnično željo po gledaliških kulturnih vrednotah, skrajno malo, še manjši pa je nemara krog onih, ki se zanimajo za operno dramatiko. Če je torej zanimanje med občinstvom celó v inteligenčnih krogih tako majhno, kaj storiti?

Dober kašipot nam je razvoj našega slovenskega knjižnega trga v zadnjih letih in pa metoda, ki je vodila do tako izrednega uspeha. V prejšnjih časih se je naš založnik zadovoljil s tem, da je novo izišlo knjigo razstavil v izložbi, spustil v liste nekoliko reklamnih notic in mogoče tega ali onega časopisnega poročevalca ogrel za pohvalno poročilo o knjigi. In nato je čakal, da pridejo odjemalci, gnani po romantičnem čuvstvu narodne dolžnosti.

V tej polpretekli dobi je naše umetnostno-kulturno življenje v resnici obvladovala romantična misel, da je stvarjajoči umetnik prvi in odločilni bistrovidec in voditelj narodovih usod. Ta misel niti danes še ni izumrla, saj jo je celó sedANJI predsednik svetovne organizacije PEN-klubov, H. G. Wells, obnovil, ko je dejal, da v PEN-klubu združeni pisatelji reprezentirajo možgane sveta (ideja, ki kaže čudovito enostranost in pretiranost in ki je razložljiva le po moči in vztrajnosti romantične tradicije). Če pa je umetnik poglavitni voditelj naroda, potem se

razume samo po sebi, da je vesoljni narod dolžan, posvečati svojo poglavitno pozornost edinole umetnostni produkciji in ji sua sponte biti zvest odjemalec.

Organizatorji našega knjižnega trga so po pravici zapustili to romantično stališče in se poslužili realnejših in uspešnejših metod. Začeli so za svojo knjigo z osebno propagando in z nabiranjem odjemalcev od hiše do hiše.

To pa je, mislim, tudi za naše narodno gledališče edina pot, ki je ne samo praktično dosegljiva, marveč ki tudi zanesljivo in uspešno vodi do tega, da bo naše gledališče napolnilo svojo hišo do vrha za toliko in toliko abonmajev. Prav nič ne dvomim, da more gledališče samo brez kakega „Društva prijateljev gledališča“ organizirati pridobivanje abonementov in jih tudi nabrati zadostno število, tako da bi imelo, denimo, štiri ali pet abonmajev popolnoma zasedenih.

Samo mimogrede omenjam, da je v Ljubljani nad 80 advokatov, od katerih so nemara samo trije ali štirje gledališki abonenti, da je nad 140 zdravnikov, ki med svojimi vrstami tudi štejejo več ko samo dobro desetorico abonementov, da je naš trgovski stan, če vzamem samo tiste, ki so boljše situirani, že prav številen in da med njimi skoraj ni abonementov. Pa če že med to širšo inteligenco do sedaj ni pravega zanimanja za gledališče, kaj šele porečemo k temu, da celotna naša univerza, ta duhovni izbor in pretendirano najvišji cvet naše inteligence, ne kaže nič boljšega zanimanja za naše gledališče nego drugi inteligenčni krogi in da ne moremo med stalnejše obiskovalce gledališča šteti niti desetorice članov proforskega zbora. Izmed vsega učečega osebja univerze so *samo štiri* abonenti v gledališču, a univerza šteje nad 80 profesorjev in docentov.

Zato ne dvomim, da bi bilo s primerno agilnostjo vendarle mogoče v vseh vrstah naše inteligence najti še znatno število ljudi, ki bi se odločili, obiskovati gledališče kot abonenti, samo če bi jih kdo osebno obiskal in pridobil za abonente.

*

Že samo pridobivanje novih članov-abonementov pa pokaže potrebo, da gledališko vodstvo ljudem, ki naj se abonirajo, prikaže takšen načrt sezone, ki bo po kvaliteti del mikaven za široke inteligenčne kroge. Še bolj pereča pa se pokaže ta potreba, če hoče gledališče v velikem številu pridobljene abonente obdržati še nadalje. Gledališče se mora zavedati, da mu bo mogoče obdržati abonente le tako, da jim nudi kvaliteten repertoar, ki bo zbran s posebno občutljivo roko. Prva stvar.

In druga stvar, da je repertoar pripravljen skrajno vestno in v re-produktivnem oziru izklesan do zadnjih mogočih fines.

Če pregledamo repertoar zadnjih let, se zdi, da je njegova izbira pretežno prepuščena naključjem in slučajem. Kar si izmisli kak literat, prevede to ali ono delo od kjerkoli in iz kakršnekoli dobe in že je delo na repertoarju.

Sicer je res, da je repertoar tudi tedaj, če je gledališče kulturen zavod, do neke mere nujno slučajnost, a slučajnost samo, kolikor gre za nova dela, ki se slučajno porode v dramatski umetnosti.

Kolikor pa gre za starejšo literaturo, bodisi dramsko ali operno, katere veljava je kolikor toliko ustaljena, pa mislimo, da tipanje po naključju in slučajnosti ne zasluži imena dobre teatrsko-kulturne politike.

Kolikor moremo posneti iz zadnjih sezon, je edina stalna smernica, ki jo naša drama zasleduje, udomačitev Shakespeareja. Dobro, tudi neka smernica. Gotovo je, da ne more nobeno resno gledališče kot kulturen zavod prezreti teh del.

Drugo vprašanje je, ali bodi ta staroangleška gledališka tvorba edini in glavni temelj slovenske teatrske kulture?

Ne morem si misliti, da bi bilo mogoče postaviti dober gledališki repertoar, ki naj nudi podstavo za zgraditev naše narodne teatrske kulture, ne da bi se določile poglobitve smernice za izbor dramatskih in opernih del, ki naj nudijo trden, stalen in vedno živ temelj naši narodni gledališko-kulturni gradbi.

Takega temelja ni mogoče uspešno zgraditi, ne da bi bila njega ostvaritev razdeljena na daljšo dobo, na mnoge sezone.

Naše Narodno gledališče ima prilično stalen kader igralcev in pevcev. Tudi ostalo osebje se menja le malo.

Treba bi bilo, da bi gledališče — projicirano na to daljšo dobo — ustvarilo venec kakih 20 ali 30 poglobitvenih del drame in opere, ki bi jih vodstvo imelo za vredne, da jih publika in zlasti mlajši naraščaj doživi vsaj vsako drugo leto, če ne že vsako leto. Ta dela naj bi po naprej določenih smernicah tvorila glavni temelj za ostvaritev naše gledališko-kulturne vesti in zavednosti; ona bi bila tisti fundament, ki bi se nanj imelo graditi vse ono važno, o čemer bi smotrno gledališko vodstvo smatralo, da sodi v naš neodsvojlivi kulturni trezor.

To bi bila poglobitna in najtežja, pa tudi najbolj pomembna in najhvaležnejša naloga naše gledališke petletke.

Poleg tega dela, ki bi zanj bilo treba zastaviti največji umetniški napor, da bi dosegli zadnjo izbrušenost, pa bi imelo gledališče dovolj prostora, da se oddolži sodobni produkciji. Dasi bi ta del repertoarja bil kolikor toliko slučajnost, je vendar jasno, da bi vodilne, pri temeljnem repertoarju odločilne smernice imele odločilno vlogo tudi pri izbiri sodobnega repertoarja.

Mislím, da bi se v primeru, ko mi je izbirati med dvema enako dobrima sodobnima deloma, prvim, denimo, poljskim in drugim finskim, kot Slovenec naravno prej odločil za poljskega kakor za finskega.

Kakšne naj bi bile te splošne smernice, o tem bi bila mogoča in potrebna debata. Toda, da so potrebne in nujne, to se mi zdi izven vsake debate.

Ko bi torej naše gledališče s smotreno in z agilno abonentsko propagando imelo na vseh svojih abonentskih večerih dovolj občinstva in ko bi prav isti realizem silil gledališko vodstvo h kvalitetnemu repertoarju in h kvalitetnim izvedbam, bi avtomatično odpadlo vse tisto, kar dela sedaj repertoarju tako mučne neprilike. Ne bi bilo treba več poniževati repertoarja k nivoju okusa, ne bi bilo treba več iskati takih gledaliških komadov, ki vsebinsko slede nizkim instinktom široke mase in ki naj bi menda pritegnili v gledališče širše občinstvo in tako napolnili prazne blagajne. Celotni nívó repertoarja bi se kar avtomatično izboljšal.

Če bi nekega dne imeli gledališče skoro v vseh večerih zasedeno z abonentsko publiko, in če bi nadalje gledališko vodstvo, sledeč realnim uvaževanjem in potrebi, ohraniti si svoje abonente tudi za bodočnost, dvignilo umetniško kvaliteto repertoarja in tudi izvedbe same, bi vendarle ne imeli še nečesa zelo važnega; manjkalo bi nam še sozvočni časopisni odmev.

Ko bi abonentska publika stala pred kvalitetnim delom in kvalitetnimi izvedbami, bi sicer že instinktivno čutila, da gre za dobro stvar. Toda če pogledam duhovno življenje širokih, četudi inteligentnih množic, ne morem prezreti, da si široki krogi, dasi jih štejemo med inteligenco, ne tvorijo lastne definitivne sodbe; čakajo, da jim je vrednost izvajanega dela ali odličnost izvedbe tudi avtoritativno potrjena.

Zato ima v tvoritvi vrednostnih sodb odločilno vlogo poročanje dnevnih časnikov. Razmotrivanje teh stvari v revijah nima daleč takega praktičnega pomena, saj revije bere samo zelo majhen krog inteligence. Če naj bi torej veliko izgraditveno delo, ki bi si ga naložilo gledališče s petletko, imelo resničen uspeh, žal, ne zadošča, da gledališče z vsem svojim naporom res ustvarja znamenita kulturna dejanja s tem, da nudi odlična dela v odlični izvedbi, marveč je treba, da mu tega, kar gledališče danes izgradi, že jutri ne podere enostransko usmerjeno ali celó zlohотно poročilo v dnevniku.

Za končni zadovoljiv uspeh bi torej bilo neizogibno potrebno, da se gledališko vodstvo že naprej sporazume z vodilnimi uredniki dnevnikov in obenem z gledališkimi poročevalci, tako da bi se skupno določile osnovne smernice za gledališko-umetnostno politiko v vsem petletju.

Te temeljne smernice bi morali kritiki in poročevalci sprejeti brez rezerve in jih ves čas ne samo lojalno respektirati, temveč jih kot pravilne in dragocene ves čas tudi naglašati.

Pri nas je bila navada, da so za kritika imeli tistega, ki je bil dolžan, brezobzirno razgaljati hibe in napake dela in izvedbe. In imeli so za čim boljšega kritika tistega, ki je udrihal tem bolj divje.

Kritiki sami pa so videli svojo poglavitno nalogo v tem, da bi bili kažipot stvarjajočemu umetniku.

Če gledam sociološko, se mi zdi, da je poglavitna, najodgovornejša in najdragocenejša naloga kritika, da ugotavlja vrednote. Občinstvo po pravici ne polaga važnosti na to, v kakšno miselno ali stilno kategorijo sodi ta ali ona stvar, ki jo je nudilo gledališče, marveč hoče vedeti, ali je ta stvar dobra ali slaba, ali je vredna, da jo vzameš med one avtoritativno aprobirane vrednote, ki jih ima vsak človek spravljene v svojem duhu cele množine, vrednote, ki si jih je pridobil z vzgojo ali s tradicijo, in ki po svoji čustveni tehtnosti odločilno določajo človeku njegova dejanja in nehanja.

Če naj kritik v danem primeru podčrta napake dela, odnosno reprodukcije, utegne tako negativno zadržanje imeti svoj pozitivni smisel in svojo konkretno vrednost samo v tem, da se z opozoritvijo na napake odstrani vse tisto, kar je lahko kvarno resnični vrednosti dela ali njegove reprodukcije.

Večkrat omenjene osnovne smernice gledališko-umetnostne politike bi se kajpak morale nanašati na dela prav različnih umetnostnih smeri. Treba bi bilo torej, da bi bil naš časniški kritik ne samo enako pravičen vsem tem smerem, temveč zanje tudi enako občutljiv in enako navdušen. Kajpak, to je bilo vtelesenje idealnega kritika, ki nam ga usoda najbrž ne bo zlahka naklonila. Vzlic temu bo potrebna taka kolaboracija gledališča v dobi njegove petletke s kritiki v dnevnikih, da kritiki ne le ne bodo samo podirali v temeljnih stvareh fundamentov gledališko-kulturne duhovne zgradbe, ki bi jo gledališče skušalo oživotvoriti, marveč da bodo njeni prepričani in sočuvstvujoči oznanjevalci, ki bodo gledališka prizadevanja spremljali z gorkoto in ljubeznijo.

Pri nas so bile do sedaj z gledališkimi kritiki — pa naj gre za dramo ali za opero — v mnogočem težkoče. Med njimi ni velike izbire. Bojim se, da ne moremo postaviti niti dveh dobrih garnitur kritikov za naše dnevnike, kaj šele treh ali štirih.

Večletni načrt, ki naj bi oživotvoril fundamente naše gledališke kulture, bi zahteval dela raznih dob in različnih stilov in bi seveda stavil na gledališke kritike zahtevo, da se v vseh teh različnih delih znajdejo enako dobro in z enako simpatičnim poobčutenjem.

Zdi se mi, da bi bilo tako vsestransko občutljivost za vrednote del, ustvarjenih v različnih formah in stilih, praviloma prej pričakovali od starejšega človeka, ki je v sebi predelal veliko množino umetnostnih doživetij.

Če je mlad človek nadarjen, ima po navadi eno samo, svojemu talentu ustrezajočo izrazito smer, ki jo smatra za edino pravilno. To je njegova pravica in njegova legitimacija, zakaj brez take enostranske zagnanosti bi težko prišel do močnih dejanj. Šele z leti se mu razmerja vrednot polagoma uravnovesijo, tako da lahko ceni tudi tvorbe tistih avtorjev, ki so njegovi lastni smeri nasprotne.

Zato mislim, da bi za ostvaritev gledališke petletke bili kot kritiki koristnejši izkušenejši ljudje.

A če bi nam milostna usoda slučajno naklonila mladega človeka z zadostno gibljivostjo in elastičnostjo duhá, sposobnega vživljati se v najrazličnejše stvarjajoče duhove, bi takega mladega človeka odločno preferiral starejšemu, ker bi mi njegova mladost jamčila za njegovo večjo udarnost in za večji elan v prednašanju.

*

Če bi torej srečno dosegli, da bi dobili v gledališče veliko in zadostno množico abonentov, da bi določili fundamentalne smernice za petletno gledališko-umetnostno politiko, da bi čedalje bolj dvigali reproduktivno višino gledališča in ustvarili zanj jasno in vabljivo zvoneč odmev v časnikih, bi to bila, mislim, ona organizacija našega duhovnega življenja, ki bi jamčila, da bi oživotvorili v naših najširših inteligenčnih plasteh tisto gorko duhovno ozračje, ki bi v njem edinem moglo bujno cveteti in brsteti ter roditi opojen in sočen sad — drevo našega gledališko-umetnostnega življenja.

Jasno je, da abonenti sami, četudi bi v abonmajih polno zasedli gledališče, finančno ne bi pomenili toliko, da bi ti dohodki mogli kriti vse materialne potrebe gledališča. Ta široki abonentski krog, čigar duše bi bile čedalje bolj oplajane in omamljene z rastočo gledališko umetnostjo, bi bil kmalu prišel do tako gorkega, intimnega sočuvstvovanja z našo gledališko kulturo, da bi v celoti ustvaril tako javno mišljenje in čuvstvovanje nasproti naši gledališko-kulturni duhovni zgradbi, da se temu duhu časa ne bi mogel nihče več uspešno upirati.

Pri ljudeh, ki se med Slovenci predvsem zanimajo za politično življenje, je naravno, da je razmeroma majhen njihov interes za stvari, ki leže nekoliko proč od čisto političnih zadev. Svoje mišljenje in naziranje o teh bolj oddaljenih stvareh uravnavajo po okrožju ljudi, med katerimi žive.

Če se nam posreči, da bomo čuvstveno ogreli in privezali na gledališko-kulturno življenje zelo širok krog naše inteligence, tedaj bo izključeno, da bi se tako močnemu čuvstvovanju za naše gledališče mogel upreti katerikoli naš politični človek, ne da bi čutil, da mnogo tvega z nasprotnim zadržanjem.

Po ustvaritvi takó širokega kroga gledaliških simpatizerjev bi gledališču preteča nevarnost ali kriza ne naletela več na takó slaboten, zgolj teoretičen in razumski odpor, kakor se je to zgodilo ob zadnji anketi, marveč bi čuvstveno in zares na široko razburila duhove.

Prav v ustvaritvi takega duhovnega okolja pa vidim poglavitno in nenehno rastoče jamstvo proti temu, da bi javne naše organizacije, bodisi država ali banovina ali mesto, kdaj odrekle našemu gledališču one podpore, ki so mu za njegovo eksistenco potrebne kot minimum.

Pravkar pokazana pot pa se mi zdi tudi edina, ki bi utegnila našemu narodu ustvariti močno in zdravo rastočo gledališko kulturo.

TURGENJEV — SANJSKI VIDEČ

OB PETDESETLETNICI SMRTI — 22. AVGUSTA 1883

ALEKSEJ REMIZOV

Sleherno človeško življenje je velika skrivnost. Tudi najtočneje potrjena dejstva iz človekovega življenja in pričevanja sodobnikov ne morejo in ne bodo mogla nikdar ustvariti človekove žive podobe: vse te življenjske podrobnosti so zgolj kosti in prah. Samo legenda more oživeti mrtve kosti in jim vdihniti življenjskega duha, in samo v legendi živi spomin na človeka.

Leninove besede o Tolstem: „povsod je trgal vse in vsakršne krinke“ so naivno geslo otroka, ki je vaje razdirati igrače. Zakaj pa ne? Odtrgal bom lutki roke in noge, razparal ji vrat ali trebuh, da bom otipal piščalko in vzmet. Razpraskal si bom pri tem vse prste, naposled pa le iztrgal vzmet. Toda skrivnost bo ostala, nje ne morem iztrgati: lutka bo slej ko prej dvigala in pobešala veke in piskala, če ji bom pritiskal trebuh. O, naivna otroka: Tolstoj, ki je „v imenu resnice“ razkrojil Napoleona, in Lenin, ki je ocenil to „resničnost“. Toda oba, Napoleon in Tolstoj, živita in ostaneta živa v legendi, najsi bi še tolikanj trgali masko z njiju.

Kajti legenda je duh življenja.

Človekova vsakdanjost: kako vstaja, jé, pije, uporablja spalnico, vse te življenjske malenkosti ne bi mogle niti tedaj, kadar bi jih bili dognali s fotografsko resničnostjo, ničesar dodati ali odvzeti podobi živega člo-